

KUR'AN'DAKİ BİLİMSEL GERÇEKLERİ ARAŞTIRMAK: BİLGİNİN İSLAMİLEŞTİRİLMESİ Mİ YOKSA BİLİMCİLİĞİN YENİ BİR FORMU MU?*

Jaless Rehman

Indiana Üniversitesi Sağlık Fakültesi

Çev. Mehmet Çiçek

Marmara Üniversitesi

SBE Tefsir Doktora Öğrencisi

Giriş

Son dönem İslam tarihindeki anahtar olayların bazıları, emperyalizmle ilişkilidir. Batı Kolonyalizminin azalması, İslam dünyasında farklı derecelerde politik özgürlüğün ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Buna ilaveten politik özgürlük, emperyalizmin direkt etkilerinin sona ermesini sağlamıştır. Ancak Müslüman alimler, entelektüel özgürlüğü elde etmek için hala mücadele etmektedirler. Bu gayret, şu kabulü üretmiştir ki modern bilgi veya modern bilimler, Batı fikir ve değerlerinden güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Bazı bakımlardan entelektüel özgürlüğe kavuşma, politik özgürlüğe kavuşmaktan daha zor olacakmış gibi görünmektedir. Bu zorluğun nedenlerinden biri şu olabilir ki politik kolonyalizmin aksine entelektüel boyun eğme/inkiyad, teşhis edilebilme noktasında çok daha zordur. Buna rağmen entelektüel özgürlüğü yeniden elde etme konusundaki bu gayretler, bazıları tarafından “Bilginin İslamileştirilmesi” veya “Bilginin Batılılıktan kurtulması (Dewesternization)” şeklinde isimlendirilen yarı bir entelektüel hareketin yükselmesine neden olmuştur.¹

Fizik, Kimya veya Biyomedikal ilimler gibi doğa bilimleriyle ilgili alanlarda çalışan Müslüman ve Gayr-i Müslim bilim adamları, “objektif geçerliliğe sahip olan doğa bilimlerindeki metotlar, din ve kültürden bağımsızdır” şeklindeki yazılı olmayan faraziye ile sıkı bir ilişki içinde çalışırlar. Bundan dolayı doğa bilimlerinde kullanılan metotlar, eleştirel anlamda daha az değerlendirilmiştir ve bu bilimlerdeki pratisyenler, entelektüel kolonyalizm noktasında, sosyal bilimlerdeki meslektaşlarından daha az şüpheyle karşılanabilirler. Uluslar arası İslam Düşüncesi Enstitüsü “The International Institute of Islamic Thought” (IIIT), Herndon, VA, USA, bu entelektüel gayretleri ilerletmek için kurulmuştur. Bu Enstitü, “Bilginin

* Makale'nin orijinal ismi “Searching for Scientific Facts in the Qur'ân: Islamization of Knowledge or a new form of Scientism?”dir. İlgili çalışma *Islam & Science* adlı derginin Sayı: 1, No: 2 (Aralık 2003) s. 245-252 arasında yayınlanmıştır.

¹ Seyyid Muhammed Nakıb Attas, (1984), *Islam and Secularism*, Hindustan Publication, Delhi, s. 127-160.

İslamileştirilmesi” konusunda “*Bilginin İslamileştirilmesi: Genel Prensipler ve Çalışma Planı*”² adı verilen temel prensiplerin bir özetini de içeren önemli kitaplar yayınladı. Bu monografinin anahtar kavramlarından biri şudur ki bilginin elde edilmesiyle bilimsel metotlar kadar bilimsel bilgi de “İslamileştirilmeyi” ve Müslüman alimler tarafından eleştirel değerlendirmeyi içermelidir. Ancak bu prensiplerin nasıl uygulandığına dair bir tartışmaya başlandığında bu ve benzeri yayınlar sadece sosyal bilimlerin İslamileştirilmesine odaklanırlar.

Gerçek şu ki doğa bilimlerinde İslamileştirmenin nasıl meydana geldiğini ortaya koyan hiç bir yayının bulunmaması, doğa bilimlerinin değişik disiplinlerinde çalışan bilim adamlarının İslam ve modern bilimlerin birbirleriyle nasıl karşı karşıya geldiği konusuyla ilgilenmedikleri anlamına gelmez. 1976 yılında Maurice Bucaille tarafından yayınlanan *The Bible, The Quran and Science* adlı çalışma,³ İslam ve Modern doğa bilimleri arasındaki ilişkiye dair yayınların tarihinde bir dönüm noktası olarak görülebilir. Bu ve bu konuyla ilgili diğer bir çok yayınlar nasıl olursa olsun normal Müslüman dinleyiciye yöneldi. Bu yayınların en genel özelliği, Kur’an’ın modern bilimsel keşifleri çok önceden söylediğini “ispatlamak” için Kur’an ayetlerinin kullanılmasıdır.⁴ Bu çalışma, Kur’an’daki modern bilimsel gerçekleri “bulma” noktasındaki bu gayretleri analiz eder ve bilgiyi İslamileştirmek için kurulan prensipler ışığında onların kurucu ilkelerini inceler.

Bilim ve Bilimcilik

Bilim felsefecileri son 20-30 yıldır bilimin kesin tanımını tartışmaktalar.⁵ Bilimin popüler modern tanımlarından biri ya da “bilimin, bilim dışından ayrılması”,

² Abu Suleyman Abdulhamid (ed. 1995) International Institute of Islamic Thought, Herndon (VA). Burada Bilginin İslamileştirilmesine dair tanım ve hedefleri içeren bir giriş bulunmaktadır.

³ Bucaille Maurice (1976), *La Bible, le Coran et la science: les Écritures saintes examinées à la lumière des connaissances modernes*, Seghers, Paris, Alastair D. Panel tarafından *The Bible, the Qur’an and Science* adıyla tercüme edilmiştir. İngilizce tercümesi 1978’de North American Trust Publications, Indianapolis tarafından ilk defa basıldı ve o zamandan beri Müslüman dünyanın her tarafına izinsiz yüzlerce yerel baskısı yapılmaktadır.

⁴ Kur’an’daki bilimsel gerçekleri tartışan popüler kitapların bazıları şunlardır: Soliman Ahmed (1985), *Scientific Trends in the Qur’an*, Ta-Ha Publishers, London; Nurbaki Haluk (1997), *Verses of Qur’an and Facts of Science*, Bilal Books, Bombay; Abbas, Adel M.A. (1997), *His Throne was on Water*, Amana Publications, Beltsville; Abbas, Adel M.A. (2000), *Science Miracles: No Sticks or Snakes*, Amana Publications, Beltsville; Moore, Keith L. (1993), *Qur’an and Modern Science: Correlation Studies*, Islamic Academy for Scientific Research, Jeddah.

⁵ Bilim Felsefesine genel bir giriş olarak Alan Chalmers’in (1999) *What is this thing called Science*, Hackett Publishing, Indianapolis adlı çalışmaya müracaat edilebilir.

bilimsel deyimlerin tecrübî olarak yanlışlanabilir olduğunu gerekli gören Popper'a borçludur.⁶ Bu tanımın net bir şekilde tartışılması bu makalenin hedefleri arasındadır. Fakat onun tanımının, bilim adamlarına büyük bir yük yüklediğini düşünen Popper eleştirmenleri bile, bilimsel deyimlerin en azından tecrübî olarak değerlendirilebilir veya test edilebilir olması gerektiği konusunda ortak bir kanaate ulaşmışlardır. Bundan dolayı tecrübî olarak test edilebilir olamayan deyimler, bilim dışına ıkarılmalıdırlar. Modern bilim alanındakilerin test edilebilmeye olan bu ihtiyaı, içinde bütün doğa fenomenlerinin materyalist ve naturalist terimlerle açıklanmak zorunda olduğu saf materyalist *Weltanschauung*'la sonuçlandı. Popper, bilgi konusunun insanoğunun büyük bir değerı olabileceğini vurguladı. Hatta onun tanımına göre o (bilgi), bilimsel değerdi.

Popper'in görüşlerinin aksine "bilimcilik" ideolojisi, modern bilimin en değerli veya insan bilgisinin tek değerli yn olduğunu göz önünde tutarlar.⁷ Batıda Bilimcilik, son üç asırda iek açmıştır. Onun poplerliliğinin sebepleri arasında Sağlık, Ziraat ve de doğa bilimlerinin geniş bir yelpazeyle uygulandığı diğer alanlarda kayda değer ilerlemeler sağlaması yer almaktadır. Bilimciliğin yükselmenin diğer önemli bir nedeni de evrensellik, objektiflik ve modern doğa bilimlerinin geçerliliği hakkındaki sarsılmaz inançtır.

Politik ve felsefi bir ideoloji olarak seküler hümanizm, bilimciliğin propagandasını yapar. Birçok önemli seküler hümanist, modern bilimsel metodun bilgiyi elde etmede en doğru yol olduğunu açık bir şekilde desteklemiş ve modern bilimin evrensel geçerliliğini vurgulamıştır.⁸ Aynı şekilde onlar, görüngülerin sadece materyalist-natüralist açıklamalarının geçerli olarak kabul edilebileceğini iddia ederler.

Bilimsel metotla ilgili bu inanç, 20. yüzyılın ikinci yarısında Feyerabend gibi bilim felsefecileri tarafından sarsılmıştır. Feyerabend, Popper da dhil olmak üzere önceki felsefeciler tarafından sunulmuş olan bilim ve bilimsel metod tanımlarındaki kusurları göstermiştir.⁹ O, evrensel bir şekilde geçerli ve objektif bilimsel bir metodun olmadığını, Fizik veya Biyoloji gibi doğa bilimlerini de içeren bütün bilimlerin tarih ve kültürün işiğında yorumlanmak zorunda kaldığını ne sürmüştür. Birçok noktada Feyerabend'in bilimle ilgili görüşü, "Bilginin İslamileştirilmesi"ni savunan Müslüman limlere yakındır. Ancak Feyerabend, bilimsel bilginin

⁶ Popper Karl (1965), *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Harper & Row, New York.

⁷ Bkz. Sorell, Tom, (1991), *Scientism: Philosophy and the Infatuation with Science*, Routledge, London & New York.

⁸ Kurtz, Paul (2000), *Humanist Manifesto 2000*, Prometheus Boks, Amherst; Lamont, Corliss (1997), *The Philosophy of Humanism*, Humanist Pres, Amherst, s. 208-247.

⁹ Feyerabend, Paul (1993), *Against Method*, Verso Publishing, London.

rölativizmiğini göstermekle daha da ileri gider. Hatta Fizik veya Biyoloji gibi doğa bilimlerine kadar genişletir.

Kurandaki Bilimsel Gerçekleri Tanımlamaya Yönelik Teşebbüsler

Sıradan Müslüman dinleyicilere yönelik yazılan son dönem eserlerinin bir çoğu, doğa bilimlerinin bulgularıyla uyumlu olan Kur'an'daki "gerçekleri" belirlemek iddiasındadır.

Mesela Abbas, Kur'an mealinden alıntı yapar: *Allah sizi (hepinizi) bir tek nefisten yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka tanrı yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O'na kulluktan) çevriliyorsunuz?*¹⁰ Bu pasaj Abbas tarafından aşağıdaki şekilde yorumlanmıştır:

Cenin'in yaratılışının "üç karanlık"ta meydana geldiği belirtilir. Bu, gelişmesi boyunca Cenin'i (fetus)* koruyan üç cenin (fetal) zarını gösterebilir. (the amnion,** the chorion,*** the decidua) veya birincisi hücre, ikincisi rahim, üçüncüsü karındaki boşluk şeklindeki cenin zarlarıdır. İlk açıklama, genel olarak kabul edilmiştir.¹¹

Bu veya benzer Kur'an ayeti yorumları aynı şekilde diğer birçok kitap ve makalede bulunabilir.¹² Bu, rûhî veya fizikî karanlığa işaret eden "üç karanlık perde" kavramıyla ilgili Kur'an pasajlarının nasıllığını açıklayan yorumlar, manevi temelli yorumları ihmal edip sadece modern bilimle uyumlu bir tarzda yorumlanmıştır.

Kur'an ayetlerinin ağırlıklı olarak materyalist bilimsel perspektif tarafından yorumlanmasına yönelik diğer bir örnek, "biri sağında diğeri solunda oturan iki (koruyucu melekler) gördüklerini kaydetmekte ve (herhangi bir kimsenin yaptığı) yazmaktadırlar. Onunla (oturan) (kaydetmeye) hazır bir melek olmaksızın O hiçbir söz söylemez."¹³ yorumunda verilir.

Abbas, bu ayeti aşağıdaki şekilde yorumlar:

¹⁰ Kur'an, 39/6.

* Üçüncü gebelik ayı başından doğuma kadarki devre içinde ana rahmindeki canlıya verilen isim. (çev.)

** Rahimde cenini çevreleyen zar. (çev.)

*** Cenin'in dış zarı. (çev.)

¹¹ Abbas (1997), s. 84.

¹² Mesela bkz. Al-Bar, M.A. (1986), "The Three Veils of Darkness" *The Islamic World Medical Journal* içinde Sayı:2 (1986) No:2, s. 54-56 ve Syed, İbrahim B., "Islamization of Attitude and Practice in Embryology" Lodhi, M.A.K. (ed. 1989), *Islamization of Attitudes and Practices in Science and Technology*, International Institute of Islamic Thought, Herndon, s. 117-129 içinde.

¹³ Kur'an, 50/17-18.

O, onları sağda ve solda oturan melekler olarak tanımlar. Modern bilim ışığında Tanrının kolayca insanın düşüncelerini ve eylemlerini nasıl kaydedebileceğini takdir edebiliyoruz. Şayet alıcılar beynin iki ussal yarıküresinde de bulunursa, düşünceleri, söylenen ve yapılan şeyleri kaydedebilirler. Bu bilinçaltında da meydana gelebilirdi. Tanrı beynin bir bölümünü, o kişi fark etmeksizin kişinin eylemlerinin ve düşüncelerinin hafıza bankası olarak programlayabilirdi.¹⁴

Bu yorum, sadece herhangi bir rûhî yorumun imkanını inkar etmekle kalmaz. Aynı zamanda modern nörolojinin ilahi eylemi de anlayabilme imkânını bize vereceğini vurgular. Hatta Abbas, İsa peygamberin doğumunu tartışırken bu yorumu daha da ileri götürür ve ilahi amel'in (action), modern bilimsel kanunları takip ettiğini ima eder:

Tanrının İsa peygamberi annesinden yaratması, parthenogenesis'i (ilişki olmadan gerçekleşen doğum) anımsatan bir süreçle alakalıdır. Parthenogenesis bazı kuşlarda, sürüngenlerde, böceklerde ve bitkilerde meydana gelir...İskoçyada yapılmış bir araştırma göstermiştir ki çocuktaki beyaz hücreli genler, onun babasının değil sıklıkla annesinin kimliğini ortaya koyar. (Bonthron D.T. et al. 1995). Bu, cinsel birliktelik olmaksızın annenin yumurtalığından bir çocuğun yaratılmasının Tanrı için zor olmadığını gösterir.¹⁵

Nuh peygamber zamanındaki tufanı, büyük buzulların erimesi olarak açıklamaktan tutun domuz ve alkol tüketimiyle alakalı hastalıklara kadar modern bilim ışığında Kur'an ayetlerini açıklamaya yönelik teşebbüslerdir. Bu yazarların çoğu iyi niyete sahiptirler ve sıklıkla inanırlar ki Kur'an ve Modern bilim arasındaki ilişkileri göstermek, bilimin İslamlaştırılmasını üretmektir. Ancak bu konudaki tutum, İslamlaştırma prensiplerine uygun olmayan şekilde yapılmıştır. Bilimin İslamlaştırılması sürecinin en önemli görünümünden biri Kur'an'la bilimsel gerçekler arasında ilişki kurmaya istekli olan bu yazarlar, elde edilen bilimsel veri ve metodları değerlendirme noktasında herhangi bir teşebbüste bulunmamışlardır. Bunun yerine özellikle saf materyalist ideolojiye dayanan biyomedikal bilimlerden oluşturulan modern bilimsel veriler, Kur'an ayetlerini yorumlamak için kullanılmıştır. Bu yüzden "Bilginin İslamlaştırılması" yerine bu yazarlar "İslamın Bilimleştirilmesini" beslemiş olabilirler. Burada şu da ima edilebilir ki bu yazarların bazıları beyan etmişlerdir ki onlar Kur'an'da bilimden yana bir geçerliliği ispat etmeye çalışmamışlardır. Fakat, bu iddiasızlığa rağmen bilimsel verileri kullanma tarzları Bilimciliği besleyebilir.

Ayrıca, önemli miktarda bilgi içeren Kur'an, deneysel testlerle analiz edilememiş ve bundan dolayı da onun verilerinin "bilimsel" olmadığı ve daha az

¹⁴ Abbas (1997), s. 100.

¹⁵ Abbas (2000), s. 48.

“kesinliğe” sahip olduğu bunu takip etmiştir. Modern bilimin Kur’an’la uygunluğunu göstermeye yönelik gayretler sadece Bilginin İslamileştirilmesi prensiplerine uygunluk noktasında başarısız olmakla kalmamış üstelik teme İslam inançlarıyla tenakuz oluşturmuştur. Kur’an’la Modern bilim arasında ilişki kurmaya yönelik bu gayretlerin tehlikelerinden biri de ezeli bilgelik ve Kur’an’ın hakikatinin modern bilimin geçici fikirleri ve insan ürünü bilimcilik ideoloji arasında bir bağlantı oluşturmaktır. Bir noktaya kadar bütün dinler, bilimciliğin bu meydan okumasıyla karşı karşıyadırlar.

İslamla Bilim Arasındaki İlişkiyi Değerlendirme Noktasında Alternatif Yollar

Müslüman alimlerin bir çoğu modern bilimin saf materyalizmle ilişkisi noktasındaki problemleri belirlemişler ve İslami açıdan modern bilimsel bilgiyi anlamak için bazı önerilerde bulunmuşlardır.¹⁶ Onların ana vurguları bilimdeki metotları eleştirel bir şekilde değerlendirmek ve doğa bilimlerinin İslamileştirilmesi süreçlerine uzatmaktır. Nasr, doğa fenomenlerinin saf materyalist yorumuyla kendini sınırlandırmayan ancak vahiy tarafından verilen metafiziksel bilgiyi hesaba katan “Kutsal Bilim” formlarını araştırmayı önerir. Bilimsel bilginin bu türüne bir örnek, modern materyalist bilimin macerasından önce İslam dünyasında ortaya çıkan geleneksel tıp ve kimyadır.¹⁷ Bilginin doğası hakkında anlayışlara izin veren bu disiplinlerin değerlendirilmesi halen bilimsel dogma tarafından reddedilmiştir. Bu araştırma aracılığıyla Müslüman alimler ve biyo-medical bilim adamları metafiziksel bir temelden sağlık bilimlerini araştırma ve uygulama için uygun bir yer bulabilirler.

¹⁶ Örnek için bkz. Nasr, Seyyed Hossein (1993), *The Need for a Sacred Science*, State University of New York Press, Albany; al-Attas, Syed Muhammad Naquib (1981), *The Positive Aspects of Tasawwuf: Preliminary Thoughts on an Islamic Philosophy of Science*, Islamic Academy of Science, Kuala Lumpur; ve Bakar, Osman (1999), *The History and Philosophy of Islamic Science*, Islamic Texts Society, Cambridge.

¹⁷ Titus Burchardt (1997), *Alchemy: Science of Cosmos, Science of the Soul*, Fons Vitae, Louisville.